

Stadgangers en de winkel

Toen wij nog klein waren, gingen ze bij ons vrijdags nog wel eens naar de stad, en gingen er vrijdags nog geregeld wagens en karren over de weg, en dan zei men: "Doar goat de stadgangers ok wier hen." Anders was er ook niet veel verkeer, als een mullenkoare of kruwage, of een voetganger of een schooier, en nu en dan een visitenwage. Ze kwamen er langs uit Espelo, de Helhuizen, en uit de Achterhoek (Nieuw Heeten). 's Morgens vroeg kon men ze bij winterdag er al hen heuren varen. Verlichting behoefde men nog niet te hebben, en, ook in de stad, kon men rechts of links rijden zo men verkoos. Ook behoefde men geen vergunning te hebben om met appels of peren of wat men maar over had, mee naar de markt te gaan. Dat bracht dan, zei men, een mooien cent op, want het geld was beteun. Vader heeft vaak verteld, dat als je de knecht van Stuurman (winkelier) een dubbeltje gaf, dan hielpen ze je de kleedwagen overal hen schoeven (naar toeduwen). Ze waren er maar wat dankbaar voor. Ik hoor de jongelui van nu al lachen, als ze dat horen.

Ook konden de boeren en de stadsen het over het algemeen wel goed met elkaar vinden, want de handel bracht vertier mee, en men was meer op elkaar aangewezen dan nu. Er zou in de verhouding ook wel eens iets scheef zijn en zo was Peters Heinoom (Grootvader Marsmans broer Hendrik) eens in Deventer, toen hij door een jongen werd uitgescholden voor boer, en Heinoom had toen gezegd: "As un boer er neet meer was, kon oe g... neet meer p....."

Het gebeurde ook wel eens een keer dat wij mee mochten, noa Demter. Wij geloofden toen niet meer aan wat ze ons vroeger altijd wijs maakten: "Ai vuur de eerste keer in de stad komt, dan mut ie het oale wief het g.... likken." Hoe men hieraan kwam of wat voor betekenis dit had, weet ik niet, maar dit zei men overal.

Over de Koerkamp en Schalkhaar, waar we de oude Loarman nog zien met een koppel schapen (deze kwam ook wel eens langs de school, als hij er mee naar de markt toog met Helderse karmse (kermis Hellendoorn). Dan komen we langs de Brinkgreven, die ons wel een beetje eng lijkt. Waar nu beide ziekenhuizen zijn was toen allemaal bouwland, met een paar zaadbergen, en volkstuintjes. De landbouwschool werd er in die tijd gebouwd. Dat was vrijwel het begin van Deventer, tot bij de Leeuwenbrug, dat heette toen de veurstad (de voorstad).

Wat keken wij de ogen uit als ons een regiment Infanterie, en later de Cavalerie op de paarden, tegenkwam. De Infanterie noemden wij altijd voetvolk en de Cavalerie peerdevolk. Vader wijst ons de kazerne, waar hij onder dienst was geweest, en waar achter de hekken het exercitieterrein lag. We zetten de kleedwagen op de Brink in de rij en stallen het paard bij Haarman.

Op de Brink kijken we nog even bij de keune (biggen) boeren en gaan dan boodschappen doen, even langs de kramen op de Brink, en langs de Waag met de koperen ketel.

Op de Brink ging het alles nogal gemoedelijk. Als de keuneboeren even een plasje moesten, gingen ze even tussen de wagens staan, maar later mocht dat niet meer, en zo gebeurde het eens dat een vrouw tussen de wagens dook en een politieagent die het zag zei: "Hé vrouwtje dat mag niet."

Maar de man die het hoorde zei: "Wat wol ie onze Jannoa de bloaze loaten knappen, Jannoa m....."

Dan gaan we later nog even kijken bij de IJssel, en wat we daar zagen, daar stond ons verstand bij stil. Zo'n groot water met schepen aan de kant en op de IJssel. De schipbrug en in de verte de spoorbrug, die we bij ons nog konden horen als er een trein overging. Onze ouders en Grootouders vertelden graag wat over de stad, hoe men daar elke week naar toeging met de boter en de eieren. Bij winterdag de stoof mee in de kleedwagen, en dan was het 's avonds wel in de oelenvloch (schemerdonker) als ze weer thuis kwamen. Voordat in 1854 op het Hoge Veld de molen met winkel werd gebouwd, moest alles uit de stad komen Ellewaren (manufacturen), boterkleursel om de gele kleur aan de boter te krijgen, en alles wat men zo in de week nodig had. Het gebeurde weleens dat men nog wat te kort kwam, want als men in huis een paar opschutelingen (jongelui) had, die konden heel wat op. Grootvader zei dan wel eens: "Het raakt kant nog boord". Dan ging men dat men dan de buurt in om wat te lenen, en dat was toen helemaal geen schande.

Moeder heeft vaak verteld, toen zij nog kinderen waren als ze dan eens mee mochten naar een bruiloft of visite, dat men dan voor één van de kinderen de buurt in ging om schoenen of kousen te lenen. Dat was toen heel gewoon, want het was zuinig wezen. Een grote cent of vier duiten ($2\frac{1}{2}$ cent) was toen een even groot bezit als nu soms een gulden. Men sprak toen ik jong was, ook altijd nog van karkcenten. Ik weet nog heel goed, als men in de kerk met de buul rond ging, er iemand was, die van tevoren altijd twee centen voor zich op de bank had klaar liggen, voor elke buul één. In die tijd ging men nog éénmaal in het jaar rond langs de huizen voor de armen. Toen wij nog naar school gingen zongen we vaak: "Een onsje boter kost maar een stoter ($12\frac{1}{2}$ cent)." Die goeie tijd komt nooit weerom. Men sprak toen ook nog wel eens van de lommerd, waar men een of ander kon belenen als men geld nodig had. Dan kon men dit later, indien men althans dan de middelen bezat, weer inlossen. Dat de pandjesbaas er wel beter van werd is te begrijpen. Ik weet nog dat wij er vroeger vaak een versje over zongen,

*Ik heb een jasje gekocht,
naar de lommerd toegebracht.
Zo gezegd, zo gedaan,
weer naar huis toe gegaan,
ik heb een borreltje gekeerd,
ik heb een dansje geleerd,
van je één, twee, drie.*

Op de vrijdagsmarkt in Deventer had vroeger Stoeten Annemeuie altijd gestaan met haar kreumke. Annemeuie had altijd gezegd: "Mu'j nog un stutjen, of un lekker stukske kooke, 't zit vol snippels en sucade. Hu 't is koud vandage." En dan wreef ze zich in de handen. Heinhuizen, die er altijd stond met lepkes en als het koud was zei die: "Temee goa ik noa de vrouwe, en dan krieg ik un lekker kupken koffie, en dan wordt ut better". Bij Krijken in Deventer waren ze vroeger altijd aan de winkel geweest, en Grootvader had de jongens weleens een paar vogeleitjes meegebracht. Als Grootvader dan in de winkel kwam, dan was het: "Marsman he'j nog veugeleikes?" En zo zou ik nog vele verhalen over het naar stad gaan kunnen vertellen, maar dat zou te veel worden. Het hele jaar naar de stad gaan behoort nu tot het verleden, want men kan nu alles in de winkel halen, en wat voor winkels vergeleken bij vroeger. Zo weet ik nog heel goed, dat wij 's zaterdags ook wel eens naar de winkel moesten naar Poggebelt in de Poggebeltshoek. Die dan het mennigste (grootste) was moest het spoormendjen dragen om de boodschappen in te doen. Je kreeg de knippe (portemonnaie) mee met de waarschuwing om toch de knippe niet te verliezen, en goed in de noaszak te stekken. Dan gaan wij vanaf de Vlessendijk het pad over door Reuskesveld langs het Venne, door Pouwels en Deetenveld en komen bij Reuskes Gait op het kerkpad dat naar Heeten voert, door het Hemmekesveld. Het hele pad tot bij de leiding bij Poggebelt loopt door heide en dennen, eenzaam maar onbeschrijfelijk mooi, met hier en daar een venne. Mooi in het bijzonder als al die heide in bloei stond. Ik heb altijd van die woeste natuur gehouden, dit echte ongerepte.

*En heel de heide bloeit nu mooi,
met duizenden bloempjes,
o, wat schoonheid, al die tooi,
Gods goedheid is onnoemlijk.*

We gaan over de waterleiding, door een paar hekjes en dan komen we bij het winkeltje. Dit is erg primitief zoals overal elders, zo'n kamertje met langs de muur een paar planken met wat glazen potten met pepermuntjes, steken, zout, peper, kaneel, koffiebonen, suiker en klontjes, die ze altijd bij de koffie gebruikten. Grootmoeder kneep ze altijd met de kluntjesscheere stuk (die scheere bewaren we altijd nog). Verder staan er aan de kant een bus met stroop, een pot met groene zeep, een zakje met gruttemeel, een kan met raapolie. Dat alles stelde de hele winkel voor en dan moesten ze alles ook

nog zelf ophalen met paard en wagen uit de stad. "Och geen van allen hebben ze er ziede bie e spunnen", zei men wel eens, want er werd weinig aan verdiend. Zo was het vroeger eens gebeurd, dat de wichter van Kogelman raapolie moesten halen van Poggebelt. Zoals dat vaak gebeurt met kinderen: onderweg spelen en de fles met raapolie laten vallen, en er wat uit. Geen nood, bij de sloot er maar wat water bij in gedaan, want anders zat er wat op. Een paar dagen later wilde Tante Dieka Bouwhuis, die toen nog naar school ging, de kinderen van Kogelman mee nemen, toen Antemeuie pannekoek wilde bakken. Toen merkte ze wel wat, en zei: "Wichter wat is oe met die ullie overkomen, het d..... in de panne." "Ja, Mooder de flesse was ons umme vallen, en toen heb e wie der un bettie water in e doan."

Ook moesten wij wel eens wat halen uit de winkel bij de mulder. Ik zie het nog zo voor mij, als je de deur inkwam, had je aan de rechterkant een deur naar de keuken en aan de linkerkant de deur naar de winkel. Het rook er altijd naar petrolie, want die grote bus stond altijd in de winke. Naast de winkel was de bakkerij, waar wij zo graag mochten kijken, als Jan met de blote voeten het deeg stond te kneden voor het roggebrood in de grote lange trog, dit was allemaal heel gewoon. Als Jan er even uit moest om wat anders te doen, stapte hij even in de klompen, en later zo weer in de trog. Men wist niet anders, het zal wel niemand gehinderd hebben, en de Keuringsdienst van Waren was er nog niet. Ook mochten we graag kijken als ze het deeg in de oven schoven, of het lekker geurend brood eruit haalden. Stoete (witte brood) werd er weinig gegeten, het was altijd zuur of zoet roggebrood, en het was zoals de boer zei, tot de vrouw: "Als e wie oe neet hadden, en gin brood, mos e wie van armoed wel stoete etten."

Ook moesten wij wel eens naar Jansen (nu Visser) naar de winkel. Ik zie ze nog zo voor mij. Jan Willem, zijn vrouw met het plooiemutsje, de zoon Hendrik en de dochters Aly en Sjenny. Hendrik moest altijd venten met paard en kar, tot op de Lurkeers toe, en Espelo en Dijkerhoek. Aly en Sjenny deden dat ook wel eens. Ze waren altijd beleefd en netjes, ze spraken altijd met twee woorden, en ik hoor het hun nog zo zeggen: "Een kanne eullie, vrouw Struik, goed vrouw Struik," of wat het maar was wat je wou hebben. Het waren heel beste mensen. Ze hadden ook nog een pleegkind van de voogdijraad, Piet Stuiver. Piet was door hen erg verwend en daardoor ondeugend. Mr. Nieuwenhuis door wiens toedoen die kinderen hier waren, er waren er wel meer hier in de buurt, zei dat ze hem veel te veel verwendeten, maar dit kwam ook doordat hij ziekelijk was.

Wat was het toen alles anders dan nu. De meeste boeren hadden toen een knechtje en een meidje, hier waren er ook verscheidene die onder voogdij stonden. Ze verdienden nagenoeg niets als de kost en de kleren, en een klein zakcentje.

Allengs begonnen de winkels zich meer en meer uit te breiden. Het was in ongeveer 1920, dat de zoon van de stationschef in Dijkerhoek hier in de winkel eieren in ontvangst nam. Dat was al een hele vooruitgang. Later deden de winkeliers dit zelf en dan haalde Krudde uit Deventer die op. Later toen de kippenstapel zo geweldig werd uitgebreid, werd dit een ware bron van inkomsten. Maar op het ogenblik, en al enkele jaren is het zo, dat alleen nog een enkeling een paar kippen houdt voor eieren in de eigen huishouding. Verder zijn het allemaal grootbedrijven met enkele duizenden kippen. Of kuikenbroederijen en ook wel opfokbedrijven, en voor mestkuikens.

*A'j winkel hebt, mu'j zurgen de'j,
de klanten hoald in eer,
gin half uur loaten wachten, want
dan komt ze voort neet weer.
eets vrendlijkheid en goeie ware,
der neerig achteran,
want a'j der neet vuur oaver hebt,
dan krie'j der neet wat van.*

Uit "Noa wille" van Johanna van Buren.